

OCCUPATIO

ŹRÓDŁA MONASTYCZNE
98/2

ŚREDNIOWIECZE
22/2

Redaktorzy serii:

Michał T. Gronowski OSB
Szymon Hiżycki OSB

Rada naukowa:

Marek Derwich
Dariusz Kasprzak OFMCap
Przemysław Nehring
Krzysztof Ożóg
ks. Marek Starowieyski
Ewa Wipszycka
Rafał Zarzeczny SJ
Piotr Urbański

ŚWIĘTY ODON Z CLUNY OCCUPATIO

Przekład

ELWIRA BUSZEWICZ

Redakcja naukowa i opracowanie

KAROLINA BIAŁAS

KRZYSZTOF SKWIERCZYŃSKI



TYNIEC

WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Przekład według wydania:

ODON Z CLUNY, *Odonis abbatis Cluniacensis Occupatio*, wyd. A. SWOBODA,
Lipsiae 1900

Przekład i opracowanie wykonane w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa
Wyższego pod nazwą: „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2014–
2020, nr 12H 13 0566 82: „Źródła wzorców kultury monastycznej – transformacja
i recepcja w średniowiecznej Polsce: kultura piśmienna, przekaz ustny i wizualny”.

Recenzje wydawnicze:

Dr hab. prof. UW MARCIN R. PAUK
Prof. dr hab. PIOTR URBAŃSKI



NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

Redakcja tomu:

KAROLINA BIAŁAS
MICHAŁ T. GRONOWSKI OSB
ELŻBIETA WIATER

Opracowanie graficzne:

JAN NIEĆ

Imprimi potest: Opactwo Benedyktynów

✠ Szymon Hiżycki OSB, opat tyniecki

Wydanie I: Kraków 2023

ISBN 978-83-8205-211-4

ISSN 1230-6711

© Copyright by Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów 2023

ul. Benedyktyńska 37, 30-398 Kraków

tel.: +48 534 037 299; +48 (12) 688 52 95

e-mail: zamowienia@tyniec.com.pl; www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:

Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów

druk@tyniec.com.pl

CZĘŚĆ DRUGA

PARALIPOMENA

Redakcja naukowa i opracowanie

KAROLINA BIAŁAS

KRZYSZTOF SKWIERCZYŃSKI

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
<i>Karolina Białas</i>	
<i>Krzysztof Skwierczyński</i>	
Święty protopłasta kluniackich opatów. Tradycja, nowe refleksje i perspektywy w badaniach nad twórczością św. Odon z Cluny	11
<i>Glauco Maria Cantarella</i>	
Odon	27
<i>Tomasz Dalewski</i>	
W Burgundii, czyli nigdzie? Narodziny Burgundii pokarolińskiej	45
<i>Łukasz Żak</i>	
Kult Najświętszej Marii Panny w Cluny w X wieku	73
<i>Maksymilian Sas</i>	
Kult św. Piotra Apostoła w Cluny w pierwszej połowie X wieku	137
<i>Dawid Dudziak</i>	
Grzegorz Wielki i jego komentarz do Księgi Hioba (<i>Moralia in Iob</i>) – zarys problemu.....	171
<i>Kalina Słaboszowska</i>	
<i>Passiones animae</i> , uczucia i afekty. Wybrane aspekty studiów nad emocjami w średniowieczu	183
<i>Agnieszka Kijewska</i>	
Myśl Eriugeny w szkole w Auxerre na przykładzie homilii Heryka <i>Propheta Divinus</i>	219
ANEKS: Wykład Ewangelii Świętej według Jana	265
<i>Isabelle Rosé</i>	
Ideał <i>Collationes</i> Odon z Cluny (zm. 942) – pierwszy zbiór egzemplów zredagowany w środowisku kluniackim?	299
ANEKS: Egzemplary w <i>Collationes</i>	323

Krzysztof Skwierczyński

Czy Piotr Damiani znał *Collationes* Odon z Cluny,
czyli o wędrownicy pewnej anegdoty 331

Magdalena Brzozowska

Kult św. Marcina oraz cnota *caritas* w życiu i pismach
św. Odon 343

Antoni Żrebiec

Topon atque usian, telon dat rebus et archin.
Bóg, świat i kategorie w *Occupatio* I,1–63..... 363

Karolina Białas

Quin adeo castus, quo nec de virgine penset.
Hiob jako wzór czystości w dziełach Odon z Cluny 427

Elwira Buszewicz

Poemat Odon z Cluny. Myśl zatrudniona, czyli medytacje,
troski i rozpaczliwe starania 453

Bibliografia..... 479

Indeks imion i nazw własnych 531

WYKAZ SKRÓTÓW

- BIAŁAS K. BIAŁAS, *Ideał mnicha czy ideał człowieka? Myśl antropologiczna w Occupatio Odoni z Cluny*, ŻrMon 98/1, 2020.
- CA *Consuetudines cluniacensium antiquiores cum redactionibus derivatis*, wyd. K. HALLINGER, CCM 7/2, 1983, s. 9–150.
- CAO *Christum Corpus antiphonarium officii*, t. 4, wyd. R.J. HESBERT, Roma 1968.
- Collationes Sancti Odonis abbatis cluniacensis II Collationum libri tres*, PL 133, 517–638, 1853.
- CCE 112 *Cartae Cluniacenses Electronicae (CCE). Datenbank der Urkunden der Abtei Cluny (802–1300)*, 112, wyd. INSTITUT FÜR FRÜHMITTELALTERFORSCHUNG, Münster 2008, <https://fruehmittelalter.uni-muenster.de/cce> (dostęp: 15.04.2021).
- CCCM Corpus Christianorum Continuatio Medievalis, Turnhout 1966–
- CCM Corpus Consuetudinum Monasticarum, Siegburg 1963–
- CCSA Corpus Christianorum. Seria Apocryphorum, Turnhout 2002–
- CCSG Corpus Christianorum. Series Greca, Turnhout 1977–
- CCSL Corpus Christianorum. Series Latina, Turnhout 1953–

MGH	Monumenta Germaniae Historica
MGH BdK	Monumenta Germaniae Historica. Die Briefe der deutschen Kaiserzeit, München 1949–
MGH SS	Monumenta Germaniae Historica. Scriptores, Hannover 1826–
MGH LL	Monumenta Germaniae Historica. Leges (in folio), Hanower 1835–
<i>Occupatio</i>	ODON z CLUNY, <i>Odonis Abbatis Cluniacensis Occupatio</i> , wyd. A. SWOBODA, Lipsiae 1900.
PL	<i>Patrologiae cursus completus. Series latina</i> , wyd. J.-P. MIGNE, Parisiis 1844–1855 (indeksy: 1864–1865).
PP	JAN SZKOT ERIUGENA, <i>Periphyseon. Księgi I–V</i> , przekł. A. KIJEWSKA, Kęty 2009–2023.
PSP	Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy, red. E. STANULA, W. MYSZOR, Warszawa 1969–
RB	ŚWIĘTY BENEDYKT z NURSJI, <i>Reguła</i> , przekł. A. ŚWIDERKÓWNA, Kraków 2005.
VR Abh.	Vita Regularis. Ordnungen und Deutungen religiösen Lebens im Mittelalter. Abhandlungen, Münster–Berlin–Hamburg–London 1996–
VSG	ODON z CLUNY, <i>Vita sancti Geraldi Auriliacensis</i> , red. A.-M. BULTOT-VERLEYSEN, Bruxelles 2009.
VSO	JAN z SALERNO, <i>Vita Sancti Odonis</i> , PL 133, 43–86, 1853.
ŻMM	Źródła Monastyczne. Monografie, Kraków 2013–
ŻrMon	Źródła Monastyczne, Kraków 1993–

Karolina Białas

Krzysztof Skwierczyński

**ŚWIĘTY PROTOPLASTA
KLUNIACKICH OPATÓW.
TRADYCJA, NOWE REFLEKSJE
I PERSPEKTYWY W BADANIACH
NAD TWÓRCZOŚCIĄ ŚW. ODONA Z CLUNY**

Odon zatem ugruntował, ale też powiększył dziedzictwo swojego poprzednika podczas pierwszego etapu swojej opackiej posługi. Jego pojawienie się na czele opactwa oznacza moment decydujący w historii pierwszego Cluny, ponieważ powoduje redefinicję warunków aktu fundacyjnego oraz, szerzej, rekompozycję relacji władzy między poszczególnymi uczestnikami (...) Dzięki poparciu tego ostatniego [władzy papieskiej – przyp. red.] Odon ostatecznie odsuwa swoją instytucję poza zasięg wszelkiej władzy ziemskiej, czyniąc ją miejscem wolnym, chronionym przez papieski immunitet oraz, przede wszystkim, miejscem świętym¹.

¹ „Odon a donc consolidé, mais aussi fait fructifier l’héritage de son prédécesseur pendant la première phase de son abbatiat. Son arrivée à la tête de Cluny apparaît comme un moment décisif dans l’histoire du premier Cluny, puisqu’elle donne lieu à une redéfinition des termes de l’acte de fondation et, plus largement, à une re-composition des rapports de pouvoir entre différents acteurs (...).

Powyższe refleksje, spisane przez francuską badaczkę Isabelle Rosé w monumentalnej monografii na temat działalności św. Odon z Cluny (879/880–942), syntetyzują rolę i znaczenie Odon jako pierwszego opata o wyjątkowym znaczeniu dla polityki i tradycji burgundzkiego klasztoru. Istotnie, jak wskazuje historyczka, w znaczny sposób przewyższył on Bernona, pierwszego przełożonego Cluny, z racji mocnego akcentowania swojej roli jako zwierzchnika szczególnego opactwa, wypełniając tym samym wolę jego fundatora, Wilhelma Pobożnego. Mowa tu o klasztornej autonomii, którą cieszyło się Cluny za czasów Odon. Niezależność ta była możliwa dzięki zerwaniu instytucjonalnego powiązania z opactwem Gigny, którym pierwotnie kierował Bernon i z którym relacje układały się – można by rzec – różnie². Drugą zaś kwestią, w pewnym stopniu powiązaną też z Gigny, jest dba-

Grâce à l'appui de ces dernières, Odon donne finalement corps à la mise à l'écart de son établissement hors de l'atteinte de tout pouvoir terrestre, en en faisant un lieu libre, un lieu protégé par l'immunité pontificale et, surtout, un lieu saint", I. Rosé, *Construire une société seigneuriale. Itinéraire et ecclésiologie de l'abbé Odon de Cluny (fin du IX^e – milieu du X^e siècle)*, Turnhout 2008 (Collection d'Études Médiévales de Nice, 8), s. 254 (przekł. K. BIAŁAS).

² M. PACAUT, *Dzieje Cluny*, przekł. A. ZIERNICKI, ŻrMon 54, 2010, s. 119–123. Opactwo Gigny, zgodnie z wolą Bernona, znalazło się pod rządami jego krewnego, opata Gwidona (tamże, s. 121). W wyniku zatargu tamtejszych mnichów ze swoim przełożonym część z nich przeniosła się jednak do Cluny, co wymusiło na Odonie (w interesie ochrony pozycji własnego klasztoru) konieczność potwierdzenia przez biskupów Rzymu przewidzianej

łość Odoną o poprawne relacje z władzą świecką (m.in. z królem Franków Rudolfem oraz z Hugonem Czarnym, księciem Burgundii), a zwłaszcza o dobre kontakty z papieżem. To właśnie biskupi Rzymu (najpierw Jan XI, a następnie Leon VII) potwierdzili swoją protekcję nad Cluny i tym samym nienaruszalność samego klasztoru oraz dóbr do niego należących, przewidzianą w dokumencie fundacyjnym.

Zatem to zabiegi Odoną położyły fundamenty pod silną pozycję, zabezpieczenie dóbr i święty wręcz status burgundzkiego opactwa³, którego rozkwit nastąpi w następnym stuleciu, zwłaszcza za czasów opata Odyłona (962–1048). Przede wszystkim jednak owe zamysły umożliwiły pierwszemu ze wspomnianych opatów rozpoczęcie najistotniejszego dzieła, którym było zaangażowanie w ruch dziesiątowiecznej odnowy monastycyzmu na drodze reformowania wielu klasztorów frankijskich oraz włoskich⁴. Odon był również pierwszym z kluniac-

przez Wilhelma Pobożnego papieskiej protekcji nad Cluny (tamże, s. 125, 131).

³ O takiej interpretacji zob. A. NIEMYSKI, *Locus sanctissimus. Cluny w oczach autora Historiarum libri quinque*, [w:] RUDOLF GLABER, *Kroniki roku tysiącznego*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. nauk. i oprac. M.T. GRONOWSKI, K. SKWIERCZYŃSKI, *ŻrMon* 90, 2020, s. 83–166.

⁴ Wśród tych klasztorów znalazły się m.in. Fleury, Saint-Géraud, Saint-Allyre i opactwo św. Pawła za Murami, zob. D. IOGNA-PRAT, *Études clunisiennes*, Paris 2002 (*Les Médiévistes Français*, 2), s. 104; TENŻE, *Ład i wykluczenie. Cluny i społeczność chrześcijańska wobec herezji, judaizmu i islamu (1000–1150)*, przekł. W. KOSIOREK, *ŻMM* 2, 2013, s. 65–66.

kich opatów, który został uznany za świętego. W związku z powyższym tytułowe określenie „święty protopłata kluniackich opatów” – choć zaczerpnięte z marginesu studiów Glauca Marii Cantarelli⁵ – zdaje się dość adekwatnym mianem oddającym znaczenie tej postaci dla tradycji i tożsamości kluniackiej wspólnoty.

W niniejszym tomie studiów skupiamy się przede wszystkim na twórczości tego opata, która stanowi odzwierciedlenie zarówno jego wysokich zdolności intelektualnych, jak i głównych idei dotyczących prowadzonej przez niego polityki oraz Odonowej wizji idealnego życia monastycznego, tym bardziej istotnego, że istniała wówczas potrzeba reformy monastycznej. Pierwszy opat-reformator znany jest polskojęzycznym czytelnikom stosunkowo od niedawna, głównie za sprawą edycji *Żywotu św. Geralda z Aurillac*, wydanego jako osiemdziesiąty dziewiąty tom *Źródeł Monastycznych*⁶. Niniejsza publikacja, stanowiąca drugą z trzech części dziewięćdziesiątego ósmego tomu tej serii, poświęconego Odonowi, a przede wszystkim jego poematowi *Occupatio*, będzie kontynuacją dzieła włączania twórczości świętego kluniackiego opata w polską historiografię.

⁵ Zob. G.M. CANTARELLA, *Cluny między przeszłością a przyszłością w Żywotach świętego Hugona*, [w:] TENŻE, *Comites aulae coelestis. Studia z historii, kultury i duchowości Cluny w średniowieczu*, red. M.T. GRONOWSKI, K. SKWIERCZYŃSKI, *ŹrMon* 47, 2009, s. 214.

⁶ Zob. ŚWIĘTY ODON Z CLUNY, *Żywot św. Geralda z Aurillac*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. nauk. i oprac. M. BRZozowska, *ŹrMon* 89, 2020.

Nawiązując do tytułowej „tradycji”, jako redaktorzy niniejszego tomu zdecydowaliśmy się jedynie na skrótową charakterystykę stanu badań nad działalnością i twórczością św. Odon, gdyż te zostały dokładnie omówione zarówno w artykułach wchodzących w skład tomu, jak i w licznych pracach wcześniejszych⁷. Niekwestionowany prym w studiach nad aktywnością kluniackiego opata wiedzie wspomniana już wyżej historyczka I. Rosé⁸, której jeden z artykułów został

⁷ Zob. BIAŁAS, s. 19–55; zob. też J. ZIOLKOWSKI, *The Occupatio by Odo of Cluny. A Poetic Manifesto of Monasticism in the 10th Century*, „Mittellateinisches Jahrbuch” 24–25 (1989–1990), s. 559–561; A. BAUMANS, *Original Sin, The History of Salvation and The Monastic Ideal of St Odo of Cluny in his Occupatio*, [w:] *Serta devota in memoriam Guillelmi Lourdaux. Pars posteriori: cultura medieavalis*, red. ZBIOROWA, Leuven 1995, s. 336–337; CH.A. JONES, *Monastic Identity and Sodomitic Danger in the Occupatio by Odo of Cluny*, „Speculum” 1/82 (2007), s. 5–10 i passim; I. ROSÉ, *Construire une société seigneuriale*, s. 17–27.

⁸ Przede wszystkim I. ROSÉ, *Construire une société seigneuriale*, passim; spośród pozostałych prac na temat Odon zob. TAŻ, *Une approche de l'altérité en histoire: la vision des femmes chez Odon de Cluny*, [w:] *Penser l'altérité: ouvrage pluridisciplinaire*, red. A. LOR- DON, Marseille 2004, s. 47–69; TAŻ, *La Vita Gregorii Turonensis d'Odon de Cluny. Un texte clunisien?*, „Memini. Travaux et documents. Bulletin de la Société d'Études médiévales du Québec” 9/10 (2005–2006), s. 191–278; TAŻ, *Odon de Cluny, précurseur d'Abbon? La réforme de Fleury et l'ecclésiologie monastique d'Odon de Cluny († 942)*, [w:] *Abbon, un abbé de l'an mil*, red. A. DU- FOUR, G. LABORY, Turnhout 2008 (Bibliothèque d'histoire culturelle du Moyen Âge, 6), s. 241–272; TAŻ, *Un cas problématique de succession au X^e siècle. Le multi-abbatiate d'Odon de Cluny*, [w:] *Making and Breaking the Rules: Succession in Medieval Europe, c. 1000*

przetłumaczony na język polski i opublikowany w niniejszym zbiorze studiów. Postać Odonu spotykała się z zainteresowaniem wielu innych badaczy zajmujących się historią kluniackiego opactwa, warto wskazać tutaj choćby Jeana Leclercq⁹, Dominique'a Iogna-Prata¹⁰,

– c. 1600 / *Établir et abolir les normes: la succession dans l'Europe médiévale, vers 1000 – vers 1600*, red. F. LACHAUD, M. PENMAN, Turnhout 2008 (Histoires de famille. La parenté au Moyen Âge, 9), s. 201–220; TĄŻ, *Exprimer la distinction et la supériorité sociale au haut Moyen Âge. Potentes et pauperes dans les écrits d'Odon de Cluny († 942)*, [w:] *Distinction et supériorité sociale (Moyen Âge et époque moderne)*, red. L. JEAN-MARIE, CH. MANEUVRIER, Caen 2010, s. 7–24; TĄŻ, *Les Collationes d'Odon de Cluny († 942). Un premier recueil exempla rédigé en milieu „clunisien”?*, [w:] *Le tonnerre des exemples: Exempla et médiation culturelle dans l'Occident médiéval*, red. ZBIOROWA, Rennes 2010, s. 145–160 (polski przekład artykułu został opublikowany w niniejszym tomie); TĄŻ, *Reconstitution, représentation graphique et analyse des réseaux de pouvoir au haut Moyen Âge. Approche des pratiques sociales de l'aristocratie, à partir de l'exemple d'Odon de Cluny († 942)*, „Redes. Revista hispana para el análisis de redes sociales” 21 (2011), s. 199–272.

⁹ Zob. J. LECLERCQ, *L'idéal monastique de Saint Odon d'après ses œuvres*, [w:] *A Cluny. Congrès scientifique. Fêtes et cérémonies liturgiques en l'honneur des saints abbés Odon et Odilon, 9–11 juillet 1949. Travaux du Congrès, art, histoire, liturgie*, Dijon 1950, s. 227–232.

¹⁰ Zob. m.in. D. IOGNA-PRAT, *Agni immaculati. Recherches sur les sources hagiographiques relatives à Saint Maïeul de Cluny (954–994)*, Paris 1988, passim, zwł. s. 131, 334–335, 394–395; TENŽE, *La Madeleine du Sermo in veneratione sanctae Mariae Magdaleneae attribué à Odon de Cluny*, „Mélanges de l'École française de Rome. Moyen-Âge” 1/104 (1992), s. 37–70; TENŽE, *Études clunisiennes*, s. 20–22, 103–107, 185–200 i passim; TENŽE, *La Vita Geraldi d'Odon de Cluny: Un texte fondateur?*, [w:] *Guer-*

Barbarę H. Rosenwein¹¹, Glauca M. Cantarelli¹² oraz Christophera A. Jonesa¹³. Wielu z wymienionych autorów to jednocześnie kluczowi badacze kluniackiej historii. W przypadku zaś najnowszych badań wskażmy, że charakterystyka działalności Odon i wzmianki na temat jego poematu *Occupatio* pojawiają się także w niedawnym tomie *A Companion to the Abbey of Cluny in the Middle Ages* pod redakcją Scotta G. Bruce'a i Steve-

riers et moines. Conversion et sainteté aristocratiques dans l'occident médiéval (IX^e–XII^e siècle), red. M. LAUWERS, Antibes 2002 (Collection d'Études Médiévales, 4), s. 143–156; TENŻE, *Ład i wykluczenie*, s. 65–66, 177–178 i passim.

¹¹ Zob. m.in. B.H. ROSENWEIN, *St Odo's St Martin: the Uses of Model*, „Journal of Medieval History” 4/4 (1978), s. 317–331; TAŻ, *Rhinoceros Bound: Cluny in the Tenth Century*, Philadelphia 1982, passim; TAŻ, *To Be the Neighbour of Saint Peter: The Social Meaning of Cluny's Property, 909–1049*, Ithaca–London 1989, s. 16, 46, 180 i passim (na temat donacji za czasów Odon).

¹² Zob. m.in. G.M. CANTARELLA, *Comites aulae coelestis* (o Odonie zob. przede wszystkim rozdziały: *Dziewictwo i Cluny*, s. 537–557; *Kultura i eklezjologia Cluny [XII w.]*, s. 145–188; *Cluny między przeszłością a przyszłością w Żywotach św. Hugona*, s. 189–236); spośród pozostałych studiów badacza zob. np. TENŻE, *I monaci di Cluny*, Torino 1993 (Biblioteca di cultura storica, 195), s. 35–75.

¹³ Zob. CH.A. JONES, *Monastic Identity and Sodomitic Danger*; TENŻE, *Odo of Cluny and the Authenticity of the Vita proluxior prima of St. Gerald of Aurillac (BHL 3411)*, „Analecta Bollandiana” 139 (2021), s. 289–338; TENŻE, „*To Embrace a Sack of Excrement*”: *Odo of Cluny and the History of an Image*, „Speculum” 3 (96) 2021, s. 662–698.

na Vanderputtena¹⁴. Poemat ten (wraz z innymi dziełami kluniaty) przytaczany jest tam przede wszystkim przy omawianiu przez wspomnianą już I. Rosé najważniejszych źródeł do badań nad dziesiątowiecznym Cluny oraz rozważań nad rolą mnichów w ówczesnym społeczeństwie i ich relacjami z władzą świecką¹⁵. Eliana Magnani natomiast powołuje się na *Occupatio* w uwagach nad pobożnością kobiet opisaną w źródłach i w środowisku kluniackim, wskazując na obecną w poemacie apoteozę cnoty dziewictwa (która jednak, co istotne, nie była kultywowana jedynie przez płęć żeńską)¹⁶.

Wracając zaś do rodzimej historiografii, wskazać należy na niedawną rozprawę Magdaleny Brzozowskiej zawierającą refleksje na temat sposobu interpretacji postaci św. Geralda z Aurillac w dziele Odon. Zasadniczym pytaniem badawczym zadany przez autorkę była kwestia odbiorców modelu świętości, który opisuje i promuje w swoim dziele kluniacki opat¹⁷. Z nieco wcześniejszych prac polskich historyków wspomnieć należy studia

¹⁴ Zob. *A Companion to the Abbey of Cluny the Middle Ages*, red. S.G. BRUCE, S. VANDERPUTTEN, Leiden–Boston 2022 (Brill's Companions to European History, 27).

¹⁵ Zob. I. ROSÉ, *Tenth-Century Cluny*, [w:] *A Companion to the Abbey of Cluny the Middle Ages*, s. 12, 29–30.

¹⁶ Zob. E. MAGNANI, *Cluny and Religious Women*, [w:] *A Companion to the Abbey of Cluny the Middle Ages*, s. 254.

¹⁷ Zob. M. BRZOWSKA, *Mnich czy arystokrata? Świętego Odon z Cluny Żywot św. Geralda z Aurillac*, [w:] ODON Z CLUNY, *Żywot św. Geralda z Aurillac*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. nauk. i oprac. M. BRZOWSKA, *ŻrMon* 89, 2020, s. 9–208.

Michała T. Gronowskiego na temat konstruowania kluniackiej tożsamości i kultury w XII stuleciu, na marginesie których wspomina on także o znaczeniu działalności św. Odon¹⁸. Jeśli zaś idzie o poemat kluniaty, przywołać trzeba badania Kamila Frejlicha poświęcone charakterystyce grzechu sodomii w *Occupatio*¹⁹. To zagadnienie powróciło także w studiach współpiszącego te słowa, ale w szerszym kontekście, dotyczącym recepcji dzieła Odon²⁰ w reformatorskiej aktywności św. Piotra Damianiego²⁰.

Pierwsza część 98. tomu *Źródeł Monastycznych*, zawierająca obszerne opracowanie na temat antropologicznej refleksji św. Odon²¹, stanowi kontynuację studiów nad postacią kluniackiego reformatora w polskiej mediewistyce²¹. Monografia ta stanowi, z jednej strony, wprowadzenie do charakterystyki *Occupatio* jako szczególnego przykładu piśmiennictwa monastycznego X wieku, z drugiej, i przede wszystkim, jest monograficznym wykładem na temat elementów ideału mniszego autora tego dzieła, jego soteriologii, historiozofii oraz refleksji nad istotą człowieka i rolą mnichów we współczesnej dla

¹⁸ Zob. M.T. GRONOWSKI, *Spór o tradycję. Cluny oczyma swoich i obcych – pomiędzy pochwałą a negacją*, ZMM 1, 2013, s. 128–135, 200–204 i passim.

¹⁹ Zob. K. FREJLICH, *Grzech sodomii w Occupatio Odon²¹ z Cluny*, „Teka Historyka” 38 (2009), s. 96–120.

²⁰ Zob. K. SKWIERCZYŃSKI, *Mury Sodomy. Piotra Damianiego Księga Gomory i walka z sodomią wśród kleru*, Kraków 2011, s. 135–144.

²¹ Zob. K. BIAŁAS, *Ideał mnicha czy ideał człowieka? Myśl antropologiczna w Occupatio Odon²¹ z Cluny*, ŹrMon 98/1, 2020.

opata rzeczywistości. Zdaniem autorki treść *Occupatio* – poza odpowiedzią na pytanie zadane w tytule rozprawy – przybliży także rozważania Odonu dotyczące istoty człowieczeństwa, sposobu, w jaki grzeszny człowiek może odzyskać swoją utraconą godność oraz jak – i dzięki komu – ludzie mogą osiągnąć zbawienie. Problematyka poematu została poruszona także w innej publikacji współpiszącej te słowa, poświęconej porównawczej analizie *Occupatio* oraz *De contemptu mundi* Bernarda z Cluny w kontekście próby scharakteryzowania wyobrażeń na temat kobiecości w źródłach monastycznych okresu reform klasztornej i kościelnej wieków od X do XII²².

Realizowany przez nas projekt jest szczególnym przedsięwzięciem z racji wyjątkowości poematu Odonu. Nawiązując do refleksji badaczy, którzy poświęcili swoją uwagę *Occupatio*, powtórzymy, że dzieło kluniackiego opata jest przykładem osobliwego kunsztu literackiego²³. Mnogość neologizmów, archaizmów i wielu innych trudnych

²² Zob. TAŻ, *Nunc mala foemina fit mihi pagina, fit mihi sermo. Women and the Femininity in Bernard of Cluny's De contemptu mundi in Comparative Perspective*, [w:] *Between Freedom and Submission. The Role of Women in the History of the Church*, red. F. FORLANI, S. MAS, Ł. ŻAK, Münster 2024, s. 109–134. Wstępne uwagi na temat kobiet w *Occupatio* Odonu zob. TAŻ, *Płeć męska i płeć słaba. Kobiety w Occupatio Odonu z Cluny*, [w:] *Złe kobiety czy zła sława? Negatywne wizerunki kobiet na przestrzeni dziejów*, red. K. BIAŁAS, K. SŁABOSZOWSKA, S. ŚMIECHOWICZ, Warszawa 2020, s. 26–45.

²³ Zob. R. MORGHEN, *Monastic Reform and Cluniac Spirituality*, [w:] *Cluniac Monasticism in the Central Middle Ages*, red. N. HUNT, Glasgow 1971, s. 20–21; J. ZIOLKOWSKI, *The Occupa-*

do zidentyfikowania słów przyczyniają się do postrzegania tego poematu jako szczególnego wyzwania natury filologicznej. Idące za tym trudności interpretacyjne prawdopodobnie wpłynęły na stosunkowo niewielkie zainteresowanie dziełem Odon, a przede wszystkim na brak nowej edycji i tłumaczenia na język nowożytny. Nadal bowiem, co widać w najnowszych opracowaniach na temat Cluny, korzysta się z jedyne go jak dotąd wydania, autorstwa Antona Swobody²⁴. Angielskie tłumaczenie niepoetyckie powstało z inicjatywy Petera Wooda²⁵, niemniej jest ono dostępne jedynie w internetowej formie²⁶.

Poemat Odon zatem nadal czeka na wydane drukiem nowoczesne opracowanie naukowe, ale też na pierwszy przekład w języku nowożytnym. Przygotowane polskie tłumaczenie autorstwa Elwiry Buszewicz, historyczki literatury i doświadczonej tłumaczki języka łacińskiego, będzie nie tylko jedną z pierwszych edycji wydanych drukiem, lecz przede wszystkim przekładem

tio by Odo of Cluny, s. 560–561; CH.A. JONES, *Monastic Identity and Sodomite Danger*, s. 4; A. BAUMANS, *Original Sin*, s. 335–337.

²⁴ Zob. E. MAGNANI, *Cluny and Religious Women*, s. 254, przyp. 53–54.

²⁵ Zob. R. WOOD, *The Occupatio of St Odo of Cluny and the Porch Sculpture at Malmesbury Abbey*, „Wiltshire Archaeological & Natural History Magazine” 102 (2009), s. 202.

²⁶ Zob. P. WOOD, *The Occupatio of Saint Odo, abbot of Cluny*, 2008: <https://commons.warburg.sas.ac.uk/downloads/73666448-x?locale=en> (dostęp: 14.02.2023). Na temat planowanego niemieckiego przekładu autorstwa Kurta Smolaka zob. CH.A. JONES, *Monastic Identity*, s. 4, przyp. 13.

zachowującym rytmizowaną formę tekstu²⁷. Trzecia część niniejszego tomu będzie stanowić bilingwiczne wydanie *Occupatio*, co umożliwi czytelnikowi śledzenie podczas lektury oryginalnego tekstu łacińskiego i wyjątkowych zabiegów literackich autora. Do dalszych refleksji nad polską edycją *Occupatio* z pewnością powrócimy we wprowadzeniu do trzeciej części tomu.

Warto również dodać, że trwają prace także nad zagranicznym wydaniem *Occupatio*. Doczeka się ono niebawem swojej angielskiej edycji, która będzie zwieńczeniem ponad dwudziestoletniej pracy Christophera A. Jonesa²⁸, specjalisty w badaniach nad średniowieczną literaturą z Uniwersytetu Stanowego w Ohio i autora wielu artykułów na temat *Occupatio*. Angielski przekład ukaże się w jednym z tomów serii Publications of the Journal of Medieval Latin; zawierać będzie także pełen komentarz i edycję tekstu łacińskiego. Wartością dodaną w tym tomie będą wszystkie glosy i scholia obecne w rękopisie (Swoboda wydał tylko część z nich); niewykluczone zatem, że będzie to publikacja dwutomowa, zawierająca edycję źródła oraz obszerny monograficzny wstęp.

Pracując nad koncepcją niniejszego tomu, kierowaliśmy się doborem możliwie jak najbardziej różnorod-

²⁷ Św. Odon z Cluny, *Occupatio*, cz. 3, przekł. E. Buszewicz, red. nauk. i oprac. K. Białas, K. Skwierczyński, ŻrMon 98/3 [w przygotowaniu].

²⁸ Co zresztą badacz zapowiedział również w swoich artykułach, zob. Ch.A. Jones, *Monastic Identity and Sodomitic Danger*, s. 4, przyp. 13; Tenże, „*To Embrace a Sack of Excrement*”, s. 673, przyp. 41.

nych pomysłów badawczych, które mogą zaproponować historycy i przedstawiciele innych dyscyplin naukowych. Publikacja składa się z czterech części. Pierwsza z nich – po niniejszym Wprowadzeniu – zawiera studia na temat interesującego żywotu i przede wszystkim rozwoju intelektualnego Odon z Cluny (Glauc Maria Cantarella). Druga część poświęcona została wieloobszarowym refleksjom na temat twórczości świętego opata, jego środowiska i kultury, w której żył. Zawarliśmy więc tutaj artykuł przybliżający polityczną specyfikę środowiska kluniaty (Tomasz Dalewski) oraz studia poświęcone kultom świętych sprawowanych w dziesiątowiecznym Cluny: św. Piotrowi (Maksymilian Sas), Najświętszej Marii Pannie (Łukasz Żak) oraz znaczeniu twórczości św. Grzegorza Wielkiego w pobożności monastycznej (Damian Dudziak). Część tę wieńczą studia na temat różnorodnych nurtów w mediewistycznych badaniach nad historią emocji, których opisów nie brakuje także w twórczości Odon (Kalina Słaboszowska) oraz refleksja nad tradycją filozofii neoplatońskiej, której wpływy widoczne są w kulturze kluniackiej (Agnieszka Kijewska); istotnym atutem wzbogacającym niniejszy tom, jest załączony polski przekład homilii Heryka z Auxerre, dokonany przez wymienioną wyżej badaczkę.

Trzecia część publikacji dotyczy zaś stricte twórczości św. Odon oraz jego *Occupatio*. Zawarte tutaj prace dotyczą refleksji nad innym dziełem kluniaty, traktatem *Collationes* (prace Isabelle Rosé i Krzysztofa Skwierczyńskiego), znaczeniem postaci św. Marcina w myśli Odon (Magdalena Brzozowska), właściwościami świata przed-

stawionego w *Occupatio* (Antoni Żrebiec) oraz roli postaci Hioba w myśli świętego opata (Karolina Białas). Pisarstwo opata sprzyja także rozmyślaniom nad specyfiką jego języka i prawdopodobnym celem stworzonego przez niego przekazu. Stąd zwieńczeniem całości książki jest artykuł Elwiry Buszewicz, tłumaczki dzieła, zawierający wnikliwe uwagi dotyczące ekspresji autora w jego poemacie. Refleksje te stanowią także swego rodzaju zapowiedź następnej części tomu zawierającego edycję dzieła Odon.

Powyższe lakoniczne omówienie struktury tomu, jak widać, zdradza mnogość podejmowanych tematów i perspektyw badawczych. Jak wspomnieliśmy, istotnym celem naszego przedsięwzięcia jest kontynuacja włączania badań nad dziejami i wyjątkową kulturą opactwa Cluny do dyskusji także w polskiej mediewistyce. W publikacji tej przeważają wprawdzie polscy badacze – zarówno doświadczeni, jak i ci, którzy rozpoczynają swoją karierę naukową – ale ważnym dla nas zabiegiem było umieszczenie głosów zagranicznych specjalistów od dziejów opactwa i działalności Odon. Wierzymy, że przyjęta przez nas wizja połączenia refleksji różnych badaczy – polskich i zagranicznych, doświadczonych i coraz śmielej wkraczających do świata nauki – będzie sprzyjać stworzeniu wielogłosowego przekazu, którego wspólnym mianownikiem jest zainteresowanie twórczością świętego kluniaty.

Pragniemy ponadto, by poniższy zbiór stał się nie tylko źródłem wiedzy, lecz także, taką mamy nadzieję, inspiracją do dalszych refleksji nad historią monastycyzmu,

średniowiecznej pobożności i filozofii, których twórczość kluniaty jest inspirującym przykładem. Badania nad burgundzkim opactwem mają wprawdzie swoją wyraźnie zaznaczoną tradycję²⁹, niemniej jednak widzimy, że Cluny nadal fascynuje, zaś coraz nowsze badania nad jego historią – jak przyznają zagraniczni specjaliści – nie powinny zamykać jakiegoś etapu w historiografii, lecz raczej wyznaczać kolejne kierunki rozwoju³⁰. Zdanie to z pewnością podzielamy i dodajemy, że w naszym wspólnym odczuciu inspiracje do przyszłych badań nie powinny ograniczać się wyłącznie do studiów historycznych. Dobór poniższych tekstów i ich autorów wskazuje, że twórczość Odonu zainteresować może także filozofów, teologów, historyków filozofii lub filologów. Z wielością takich nadziei oddajemy w ręce czytelników poniższe studia.

²⁹ Zob. np. S.G. BRUCE, S. VANDERPUTTEN, *Introduction*, [w:] *A Companion to the Abbey of Cluny the Middle Ages*, s. 3–5; por. też M.T. GRONOWSKI, *Spór o tradycję*, ZMM 1, s. 49–83. By dokładniej prześledzić bibliografię prac na temat Cluny do roku 2019 polecamy bazę *Bibliotheca Cluniacensis novissima* stworzoną w ramach projektu badawczego realizowanego przez pracowników naukowych Centrum für Mittelalter- und Frühneuzeitforschung, działającego przy Uniwersytecie w Münster: <https://www.uni-muenster.de/Fruehmittelalter/en/Projekte/Cluny/BiblClun/> (dostęp: 21.02.2023).

³⁰ Zob. S.G. BRUCE, S. VANDERPUTTEN, *Introduction*, [w:] *A Companion to the Abbey of Cluny the Middle Ages*, s. 5, 8.